

Sofia Agopyan: 20. yüzyıla kadar kısa Sasun tarihi

Posted on 19/06/2017

Sasun ismi, Ermenice kaynaklarda Sasun ,Sanasunk, Sasna Ergir (Saun ülkesi), Sasna dun (Sasun hanesi), Arapça kaynaklarda ise Sanasin, al-Sanasana olarak geçiyor.

Kendi zaferlerini anlatan Urartu kralı Menua , çivi yazıda kendi işgal altındaki toprakları saydığında Sasun'u "şaşnu" olarak yazıyor. Sasun ismi, M.Ö. VIII. yüzyılda ise Asur kralı Tiglatpalasar'ın çivi yazıtlarında "sassu" olarak geçiyor.

Halk efsanelere gelsek, " Sasna dzrer" (Sasuntsi Davit - Sasunlu Davit) destana göre ise Sasun ismi Ermenice " Syan Syun" (sütunların sütunu, yani bütün sütunlardan en iyisi, en yükseği) kelimededen geliyor. Hatta Sasun isminin Ermenice "Tsasum" (Öfke) kelimesinden geldiğini anlatan efsaneler de var. Efsaneye göre Sasunluların cesur ve biraz da öfkeli olduğu için halkın bölgeye bu ismi verdiği anlatılıyor.

Tarihçi Movses Khorenatsi'nin verdiği bilgilere göre Sasun'u inşa eden Asur kralı Senekerim'in oğlu olan Sanasar' (yada Sarasar) . " Sasunlular Sanasar'ın soyundan olduklarını anlatıyorlar" diye yazılardan Sasun isminin de Sanasar ya da Sarasar isminden geldiğini söyleyebiliriz.

Movses Khorenatsi Sasun ile ilgili şu bilgileri veriyor ; "Asur kralı Senekerim'in oğulları Adramelek ve Sanasar, babalarını öldürerek kaçmış ve bizlerin yanına gelmişlerdi. Sanasar'ın soyu çoğalarak Sim denen dağı doldurdular". Sanasar burada "Sassu"- Sasun şehri inşa eder, fakat Sasun'un tarihi bu şehrinin inşa edildiği tarihte değil, daha öncesinden başlar.

Ermeni tarihçi Movses Khorenatsi'nin " bizlerin yanına gelmişlerdi" şeklindeki tabirini bu prenslerin o taraflara geldikten önce orada " bizlerin" (yani Ermenilerin) var olduğunu ifade eder.

Eduard Dulaurer'in Sasun ile ilgili Movses Khorenatsi'yi kaynak göstererek şöyle yazar; "Ermeni Artsruni prensleri, menşelerini Asurya kralı Senekerim'in iki oğlu olan Adramelek ile Sarasar'a bağlamışlardı. Bu iki kardeş babalarını öldürdükten sonra, Ermenistan'a kaçmışlardır." Ermenistan dediği Nairi devletinin topraklarıydı. M.Ö. 20-15 yüzyıllarda yazılmış çivi yazıtlar da Asur krallıklar Nairi ülkeleri hakkında bilgi veriyorlar. (Tukurti-Ninurta ve Tiglatpalasar kralların çivi yazıtları). Nairi aslında birkaç Ermeni prensliğinin birleşimiymiş. Onlardan birkaçı Kadmuk (Ermeni kaynaklarda Korduk), Aldzin (Ermeni ismi Ağdznik), İşuan (Ermeni ismi Tsopk) vs vs. Sasun, Nairi'de Aldzin'e (Ağdznik) dahil olmuştur.

Nairi döneminde Sasun için Ermenice nasıl isim kullandığını belli değil fakat orada yaşayan kabilelerin ismini tarihçi Tovma Artsruni veriyor; bu bilgilere göre Urartu döneminden önce Sasun'da "Arme şupria " diye Ermenice konuşan kabileler yaşıyordu.

Aslında Sasun coğrafyası, iki büyük ve kadim medeniyetler arasında bulunmaktaydı. Bölgenin kuzey taraflarda Ermeniler, güney sınırlarında ise Asuri/Süryaniler binyıllardan beri eşsiz bir kültür oluşturdu.

M.Ö. 13-11 yy'da Asuri krallıklar ve Ermeni Nairi'ler arasında sürekli savaşlar vardı, sonuç olarak kuvvetlerin korelasyonu Nairi'lere düştü ve bölgede yüzyıllarca dominant güç olarak Ermeni krallıklar kaldı.

M.Ö. 10 yy'da Nairi ülkeleri Urartu krallığına dahil olmuşlar.

Daha sonra Sasun'da Yervanduni (M.Ö 6-3. yüzyıllar), Artashesyan (2-1. yüzyıllar), Arşakuni

(1.-4. yüzyıllar) , Bagratuni (9-11 yüzyıllar) Ermeni hanedanlıkları tarafından yönetildi . Artashesyan'lar zamanında Sasun Büyük Hayk'ın Ağdznik eyaletine dahil oldu.

Bu arada Büyük Hayk döneminde Artashesyan hanedanlıktan kral Büyük Dikran tarafından Sasun'un Khut bölgesine Yahudiler yerleştirildi . Bu Yahudiler, küçük gruplar şeklinde olmasına rağmen onların az bir kısmı 20. yy'a kadar Yahudi kimliğiyle yaşayabildiler.

Arşakuni hanedanlığının çöküşünden sonra Sasun Ermenilerin kurtuluş mücadelesinin merkezlerinden biri olmuş. Sasunlular 6. yüzyıl başında Ermenistan'a saldıran Hunları, Mjej Gınuni önderliğinde imha etmiştir. 7. yüzyılda Mamikonyanlar , 8. yüzyılda ise Mamikonyan sülalesinin devamı olan Tornikyanlar, Bagratuni yöneticileriyle işbirliği yaparak Sasun'da Arap ordusuna karşı mücadeleyi yönetmişler. Sasun'a saldıran Arap askerler, 30 bin kişiyi katletmiştir, fakat Tornikyanlar Sasun'u ellerinde tutmayı başarabilmiş.

Sasun, 885 yılında, Bagratuni Ermeni Krallığı'nın Daron Beyliğine dâhil edilmiş.

10. yüzyılda Sasun'a gelip bölgede yerleşen ilk Müslümanlar Irak'ın Bessaria elayetinden Arap Seyitler oldu. Savaşlar yüzünden bu taraflara göç eden Araplara Davit Bagratuni prensi Sasun'un birkaç köylerde yerleşmeye hakkı verdi. Fakat yüzyıllar sonra Sasun'da Müslüman çoğunluk Kürtler olduğu için bu Arapların nesilleri de Kürtleşmiş.

Roma, Bizans ve Selçuklu işgalları zamanında Sasun bazen özerk bazen de yarı-özerk durumunu koruyabilmiş. Bizans döneminde Sasun'a yerleşen Rumlar da oldu, özellikle devlet görevlileri kendi aileleriyle Sasun'a gelip yerleştirildi, fakat zamanla asimile oldular, Osmanlı döneminde Müslüman oldular.

Moğol istilacılara karşı mücadele eden Sasunlular 1260'lara kadar yarı-özerk durumunu koruyabildi, fakat sonuçta Hulagü Han, Sasun'u işgal ederek kendi devletine kattı.

16. yüzyılda Sasun, Osmanlıların eline geçti. Osmanlı döneminde Sasun uzun zaman yarı-özerk durumda kalabildi.

16 . Yüzyılda Sasun'a Kürt aşiretler yerleşmeye başladılar. Kürtler Sasun'un Kulp, Hevedan, Hazzo, Motkan (Mutki) bölgelerinde beylikler kurdular. Bazı bölgelerde Ermeni ve Kürt feodallar beraber beylikleri yönetti. (Mesela Xut bölgesi).

Tanzimat reformlarından sonra Osmanlı Devleti vergileri toplamak için yeni sistem oluşturmaya karar verdi, fakat bu reformlar sadece kayıt üstünde kaldı. Eskisi gibi Kürt ağalar vergileri topluyordu ve genellikle bu düzensiz yapıydı. Hıristiyanlar büyük vergiler ödemek zorundaydı, bazıları bu ağır vergilerden dolayı memleketi terk etmek zorunda kaldı.

Berlin kongresinde Anadolu Ermenileri için reformları kabul eden ve daha sonar "bağımsız Batı Ermenistan mı? m Ölsem daha iyi" diyen II.Abdulhamit, ilk Sasun'u dize getirmeye karar verdi . Abdulhamit'in "Ah Sasun, ateş yuvası Sasun . O ateşi söndürmek lazım " sözleri Sasun'da 1890'larda olan felaketlerin nedenlerini kısaca özetler gibi.

19. yüzyılın sonuna kadar Sasun'da Ermeni ve Kürt köyleri ayrıydı, fakat 1890'larda Osmanlılar, Ermeni köylere birçok Kürt aşiretleri yerleştirdi. Bunun yanısıra devlet emiriyle Halep, Diyarbakir, Bitlis ve Muş'tan Sasunlu olmayan ve askeri güç olarak kullanılan Kürt göçebe aşiretleri Sasun'a getirilip sınır köylerinde yerleşti. " Abluka " içinde olan Ermeniler kendileri savunmak zorunda kalıp öz savunma grupları düzenlediler. Bazı bölgelerde Ermeniler Kürtlerin yardımıyla direndiler .

Ermeniler Sasun'a saldıran Osmanlı ordusuna karşı 1894 Temmuz ve Ağustos aylarında köylerde ve Andok dağında uzun zaman direndikten sonra aç ve silahsız kalıp büyük kayıplar yaşadı. Fakat Ermenilerin büyük kısmı çatışmadan sonra katliama uğradı.

Sasun'da Ermeniler, 1904'te Osmanlıların tertiplelediği yeni silahlı saldırılarına karşı

mucadele ettiler. Osmanlı hükümeti, Ermenilerin direnişini bastırdıktan sonra halkın dağlık bölgeleri terk edip Muş Ovası'na yerleşmesini talep etmiştir.

Lâkin Sasunlular bunu reddedip gerilla mücadelesine devam etmişlerdir. 1915'te soykırım esnasında Sasun Ermenileri 6 ay boyunca Osmanlı ordusu ve Kürt aşiretlere karşı mucadeler etti. Hayatta kalabilenlerden 15 bin Ermeni, Dođu Ermenistan'a sığınarak Aştarak ve Talin bölgelerindeki köylere (günümüzde Ermenistan Cumhuriyeti'nin Aragadsotın Eyaleti bölgesinde) yerleşmişlerdir, ayrıca Suriye Lubnan ve Avrupa'ya da göç edenler oldu.

20. yüzyıl, bu cografya için büyük değişiklikler ve kayıpların dönemiydi.

Sasun'da (Anadolu'nun birçok bölgeleri gibi) yerli halklar artık azınlık olmuş.

Ermeniler ve Süryaniler katledildi ya da göç edip kendi diasporaları oluşturdular. Sasun'da kalabilenlerden çoğu ya Kürtleşmiş ya da Araplaşmış kimlikle yaşamak zorunda kaldılar.

Sasun'un güney taraflarda köylerin isimleri bile 20. yüzyıla kadar Asuri/Süryanilerin, kuzey tarafta ise Ermenilerin uzun yüzyıllar o bölgede yaşadıklarını ifade eder. Bazı bölgelerde ise iç içe yaşadılar. Mesela Xarzan'ın Beybu, Hashas, Marmarono, Paloni, Hobe, Koxa köylerinde. Asurilerin devlet otoritesi olmadığı için onların bir kısmı daha eskiden zamanla asimile oldu, özellikle islamı kabul edip kendilerine artık Arap olarak tanıyan Asuri aşiretler var. Fakat Asuri/Süryanilerin bir kısmı 20. yüzyıla kadar Asuri/Süryani kimliğe sahip çıkabildiler. 20. yüzyılın başında olan katliamlardan büyük kayıplar yaşadılar, hayatta kalanlar Müslümanlaştırılıp yaşamaya devam ettiler.

1915'te Kürtleşmiş ve Araplaşmış Ermeniler dışında Hristiyan kalabilen Ermeniler de oldu (özellikle Mereto dağının peşindeki köylerde). Bu Ermeniler 1980'lar ve hatta 1990'lara kadar Sasun'da Hristiyan kimliklerini koruyabildiler. Fakat Sasun'da 1950'lardan 1990'lara kadar süren Hristyanlara karşı olan yeni baskılar , Ermenilerin bir kısmının islamı ve Kürt ya da Arap kimlikleri

kabul etmesine sebep oldu. Dinleri için direnenler zamanla memleketi terk edip İstanbul'a göç etmek zorunda kaldılar.

Sasun'da 20. yy'da bazı Müslümanlar gruplar da asimile oldu. Kürt isyanlarından sonra bazı Kürt aşiretler, Araplaşmış ve halen Arapça konuşmaya devam ediyorlar.

Kaynaklar ;

Garos Sasuni "Daro'nun tarihi" (Ermenice)

Movses Khorenatsi "Ermeni tarihi" (Ermenice)

Vartan Bedoyan "Sasun'un etnografyası" (Ermenice)

Vartan Bedoyan "Sasun ve Daron'un etnografyası" (Ermenice)

Stepan Bogosyan "Ermeni soykırımının tarihi" (Ermenice)

Stepan Bogosyan "Kürtler ve Ermeni sorunu" (Ermenice)

Ohanyan (Ermenice)

Lazarev "Türkiye Ermenilerin felaketinin sebebi ve Sasun'un harabesinin sorumluluğu".

(Rusça)

Byurat Smbat "Yeldezdandan Sasun'a" (Ermenice)

Tomášek "Sasun" (Almanca)

Tovma Artsruni (Ermenice)

Ermeni Küçük ansiklopedi (Ermenice)

Kaynak: sasun.org